

Nada
Matičič

Njeno izginotje

odlomek

Jutranja mora se začenja z gorečo barako v soseščini, tam prek ceste gori visoko, da rdečkast sij poplavi vse do obzorja. Potem se približa smrekam in pričnejo padati drevesa – stojim in samo čakam, da bo nekdo ali nekaj ustavilo to silno padanje . . .

Dolgo se premetavam po postelji in mislim na ogenj in uničenje gozdiča, na dvoje elementarnih grozot, potem sežem na polico, kamor

sem zvečer odložila Klovnove poglede.

Ne morem zbrano brati. Zato vstanem in se napotim v sosednjo sobo. »Mama?«

Ponavadi pride zjutraj k meni in posedi na robu postelje za pomenek. Malo se raztegujem pod odejo, sicer pa so jutranji pogovori navdse koristni. Najprej obvezno poročanje o počutju, o minuli noči, o sinočnji predstavi, pa kaj se bo kuhalo, kaj nakupilo. Vsekakor uvod v dan, ki bo lahko zelo nabit z dejavnostjo, lahko pa morast in dolgočasen, odvisen od vremena in prilik.

»Mama?«

Presneto trdo spanje! Zato grem k oknu – ob na pol spuščениh rebrach se jesenska pustota svetlika v ostrih pasovih na odeji – odprem polkna, seveda drevesa so še tu in nikjer nobenega ognja, nobenih pogorišč, se namuznem. Potem se zdrznem. Sanje nastanejo zaradi *nečesa*. Otrdim, gledam ven, strašna misel, ne morem, ne upam se zasukati, strah lebdi za hrbtom. Obrnem se in približam postelji.

»Mama!« šepetaje.

Oprijemaje se postelje, se zmerom bolj potapljam v morje teme, groze, v požirajočo, neznosno in neizbežno praznino. Zdaj je to tu. Dokončno se je potrdila, prišla ob točno določenem času, tiho, neopazno se je zarezala kot meč usode v moje življenje. Prepozno, večno prepozno za preprečitev ali odložitev. Nemost postelje je tako popolna, da ne morem do krika, ki bi oznanil Resnico. Nekaj šepetam, celo kričim, vse brez glasu, brez besed. Ne morejo se izoblikovati. Obraz, ki je že tam, onkraj, obraz z nemimi usti, obraz brez sluha in vida, obraz molka, strašni, neusmiljeni, hladnokrvni obraz, ki ne daje nobenega upanja več, beg življenja v skrivnostno temo.

Končno pridejo besede, ki jih izdahnem: »Zakaj si tako tuja?«

Zakaj te besede, si rečem, zakaj? Smrt je vendar zmerom bila in bo tuja. Z nami, ki smo, nima nič skupnega.

Sedem. Ne upam je gledati, zato gledam okoli sebe, *njene* predmete, ogledalo njene postave in obraza, njenega smeha, zavese z robovi njenih rok, omaro, ki jo je oblačila, luč na stropu, ki ji je svetila, luč na posteljni omarici, ki ji je pomagala prebrati goro knjig, njen kelim na dolgi vzorčasti preprogi na steni, tam jopica z njenimi pentljami, stol za njeno odpočivanje...

Preteklost? Že?

Prisluškujem. Slišim srce. Svoje srce. Ves prostor je poln utripanja. Ne njenega. Slišim cesto. Počasen, enakomeren ritem koles. Kak človeški glas.

Odtavam na hodnik, begam iz sobe v sobo, v klet in nazaj, noro upam, da bo prišla iz spalnice in se začudila nad mojo ihto: Kaj pa ti je, saj sem vendar živa! Malo sem šla na jutranji zrak, zahotelo se mi je.

»Mama!« v kuhinji.

»Mama!« v kopalnici.

»Mama!« po sobah – a ko zaidem na prag hiše, se ustrašim: Ljudje!

Kako gredo mimo! Kako brez pogleda v hišo! Kako neobčutljivo, kako vseeno jim je, kaj se dogaja za zidovi. Ali je tako samo danes? Je bilo včeraj tudi? Ljudje. Čas odteka po cesti.

Kako naj jim dopovem, da se je tu, za temi zidovi pravkar zgodilo najstrašnejše, kar more doleteti živo bitje, kako naj jim zavpijem, da se bodo ustavili, prestrašili, okameneli, da se bodo zavedeli, da gospe Marije Sušnikove ni več, te gospe, ki so jo vsaj na videz poznali, celo govorili z njo, ni več, kako naj ustavim tok, ki neustavljivo drsi mimo hiše smrti... Kakšna nesprijemljiva ravnodušnost!

Jok se mi zavozla, ko stopim k njej, ko se zavem, da je tu, resnično tu, v znamenju slovesne nepremičnosti. Zaprte oči. Spi. Seveda spi. Zakaj ne bi še majčkeno spala? To vendar počne že mnogo juter, včasih jo je prav težko prebuditi. Pravijo, da je spanje pred prebujanjem lahko najbolj trdno, če si prebedel velik del noči. Pravijo, da so tedaj tudi sanje najbolj močne.

Potem sedem k njenim nogam, da jih začutim skozi odejo – noge, ki so prehodile dolgo življenje in zavoljo katerih se je na starost najbolj prejezila, kadar je niso ubogale, te noge, ki so bile na videz močne, a dolgih poti niso več zmogle. Strmim vanje, v vboklino pod odejo in si mislim: če se jih dotaknem in se bodo premaknile, jo bom zbudila. Naj še malo počiva.

Nič se ne zgane, nič več... Zato se nagnem in previdno dvignem odejo. Kako se je skrbno, lepo pokrila, da se ne bi prehladila! Roki je razpustila – ali pa je bilo že *ono*? – ob telesu jih je spustilo in ohlapelo. In tukaj se je ustavilo, morda prav v trenutku, ko sta roki obmirovali...

Znova se zazrem v obraz. Spi. Ampak –

Človek vendar ne umre tako. Duša mora nekje ven, mora jo izdihati? Spanec pa ji je na pol zaprl ustnice in veke, jo tako rekoč pogreznil v samo smrt. Ko se tega zavem, se sklonim nadnjo, se ji prisesam na ustnice, izsesavam dih, ki ga ni, zato ji ga hočem dati z vdihavanjem v nemo grlo. Divje se zavrtam vanjo, jo sunkovito stresam, da bi iz nje stresla vsaj še košček življenja, moj bog, vsaj toliko, da si rečeva lep Zbogom, spraven za vse nesoglasja, ki so se bila nakopičila v dolgosti najine skupnosti.

Potem jo scela objamem, vdihavam še poslednje sledi toplega daha njenega telesa, se vsa stisnem k njemu, da mu odvzamem toplino – in spet sem njeno dete, stisnem se vanjo, nazaj v maternico, nazaj v rojstvo. Krog je sklenjen. Rojstvo in smrt. Lepo in strašno.

Trenutek tišine, najine tišine. Najino poslednje soglasje. Hči še v stanju nedorečenega upanja, v stanju neresnic, onkraj meje stvarnosti, kjer ne ločujemo stvari, ki nas obdajajo; mati še topla od bližine smrti, od postelje, odeje, ki ji ohranja toploto, vsa voljna in mehka in še polna duha po potu, po vsem tistem, čemur že rečemo: To je pa njeno svojstvo.

Sami sva, nič se ne premakne. Tudi ura molči. Lepa smrt? Smrt ne more biti lepa, dobra, usmiljena in tako naprej, smrt je okrutna, surova v vsakem primeru. Ker je dokončnost, odvzem pravice do življenja. Kar zdaj tu leži, je ostanek človeka, debela knjiga – z današnjim epilogom. Molčeče ustnice, zaprte oči. Koliko skrivnosti, intimnosti, meni nikoli odkritih in vidnih . . .

Procesija svetega Rešnjega telesa. Deklici se držita za roke, obe v enakih belih oblekah iz čipkastega blaga in v belih šolnih. Večja ima v kostanjevih laseh rdečo pentljo in hodi ponosno z visoko okrašeno svečo, mlajša, okroglolična in debeluškasta capljaš ob sestri in se kujavo zmrduješ. Z majhno svečo. »Zakaj moram nositi manjšo svečo od tvoje, a?« godrnjaš. »Zato, ker si majhna!« ti vsaj desetkrat na enaka vprašanja škodoželjno odbrusi sestra. »Sovražim to svečo,« vzdihuješ. Ko se ustavita ob kapelici in se vojaki pripravljajo za salvo, se zrineseš v prve vrste med najmanjše in potisneš svečo fantku v cvetni košek . . . »Nima sveče, ata,« te zatoži potem sestra. Oče povzdigne glas: »Kam si dala svečo?« »Vrgla sem jo proč.« »Zakaj je nisi hotela nositi?« »Ker je bila premajhna. Zakaj ona lahko nosi veliko?« »Zato,« reče oče, si potegne usnjen pas in te našeška. Ne daš glasu od sebe.

V mrzli zimski noči bežita z materjo in sestro na dvorišče. Pred očetom, pred velikim in robotim možakom, ki ima spet dneve, ko ne dela, ko samo pije. »Ne boš tepel matere!« vpiješ in se postaviš pred njo. Še dvakrat udari, zdaj po tebi, in ko mu omahne roka, se naglo prime za glavo, nekaj odrjove, odvrže palico in zbeži v noč. Naslednji večer te mama obleče v čipkasto belo obleko, lase ti zgoraj zveže z veliko modro pentljo, oče te prime za roko in te odpelje v opero. V prvo vrsto balkona. Ves čas mu sediš v naročju in očetova velikanska roka te rahlo stiska okoli pasu, da te varuje pred globino. Zelo imenitno se počutiš; ne veš, da tudi zaradi zadoščenja.

Kravja dolina, malo otroško kraljestvo sredi mesta, obdano s častiljivimi palačami. Pod njimi se stiskajo hišice z dvorišči, drvarnicami, vrtilčki in delavnicami. Tam očetje delajo prečudne reči: iz živalskih kož izdelujejo plašče, ovratnike in jope, ustvarjajo otroške in druge čevlje, iz žic spletajo ptičje kletke, iz desk nastajajo postelje, omare, mize . . . Nekoč uideš skozi velikansko vežo, ki povezuje Kravjo dolino z mestom, na cesto; in ko pritiskaš nosek na šipe prodajalen, odkriješ čudovite obleke, kakršnih ni

nikoli nosila tvoja mama, šolne s srebrnimi sponkami, slamnike, pisane sončnike – in skleneš, da boš tudi sama hodila tako oblečena, ko boš velika. Domov pa prideš z eno samo željo, ki se mora takoj uresničiti. »Ata, naredi mi igračo!« ukažeš v očetovo delavnico. Čemu ji ne bi oče, ki je znal delati omare, postelje in mize, naredil konja. »Konja pa ne,« reče, »to ni za punčke. Zajčka!« Še nikoli ni naredil nobene igrače, ampak za svojo Ajčko naredi čudovitega zajčka na kolesčkih. Ko ga opazuješ pri delu, odkriješ, da oče sploh ni strašen človek. Ko nastaja zajček, tiho, veselo brunda, te pocuka za lase, cmokne na lice, naravnost žari od veselja zaradi zajčka. Mama pravi, da je zelo priden, kadar ga »ne drži«, če pa ga »drži«, je ves vrazji. Kaj to pomeni »držati«, ti še predobro veš... Kajti tudi zajček postane žrtev tega védenja: neke noči se znese nanj; vse tri se zaklenete v hišo, ker ga spet »drži«. Zajček se potem razleti v trščice ob zidu. Toda ne jokaš. Stopiš pred očeta, po pravici povedano, si komaj čakala, da si se znebila zajčka – in z ukazujočim glasom zahtevaš konja. »Hočem belega konja!« Malo se ga še »drži«, zato se prime za sence in zabljuje vate. »Kaaaj?« »Konja! Belega konja!« »Ti bom eno... Ah, Ajčka!« Silovito te stisne k sebi in takoj objubi belega konja. Dela ga ves teden. Lepši in večji je kot zajček. Potem greš s konjičem pogumno na cesto. Med konjske fige, ki na začetku stoletja še kraljujejo po ulicah in jih tvoja mama pridno nabira za svoj vrtiček. Nobenega resničnega belega konja ne vidiš, zato pa je tvoj bel. In velik in lep. Ponosno drdra za tabo. Ljudje vaju gledajo in se prijazno muzajo. Celó velik rjavec, vprežen v koleselj z lepim gospodom, obstane, da lahko zdrdrata čez cesto.

Nekoč oče steše krsto. »Ata, kaj pa je to?« »Hahaha, Ajčka, to je za starega čevljarja, soseda, da bo ležal v njej vse svoje mrtve dni.« »Zakaj pa ima pokrov, če je postelja?« »Haha!« zagrmi, da se strese delavnica. »Zato, Ajčka, da ne bo ušel.« »Kam pa naj bi ušel, ata?« »O, hudiča, Ajčka, da ne bo ušel na svetlo!«

Še nikoli nisi videla očeta, da bi se tako smejal – in potem se pričneš še ti smejati in oče te vzame v naročje in zableše po delavnici. Mama pa reče: »Zame je stesal to krsto, zame.«

Še tisti večer jih je polna delavnica. Mama tarna in s sestro se treseta. »Spet bo vrag, kajne, mama?«

Mama ju stiska k sebi in joka. Vso noč buta ob vrata, dvorišče se tresce od veselja, okna na palačah se odpirajo in zapirajo – šele z jutrom vse potihne. Ko se prebudiš, slišiš stokanje svoje matere. Na dvorišču. Tam stoji odprta krsta, ob njej se valjajo prazne steklenice, oče pa leži v krsti in glasno smrči. Tudi beli konjiček leži, razbit in zdrobljen med črepinjami. Ko sosedge očeta prenesejo v hišo in ga položijo na posteljo, še zmerom smrči.

»Še nikoli se ga ni tako nakresal!« joče mama. Ti pa mirno zbereš koščke svojega konja in jih zmečeš v krsto.

Proti večeru se oče prebudi, se odmaje k vedru vode na dvorišče, nekajkrat porine glavo vanj, pri tem kot konji hrza in prha, medtem pa ti skrbno opazuješ obred očetove streznitve. Obraz se mu razleti v tiho režanje. »Veš, Ajčka, zalivali smo jo, da bo Francelj dobro počival v nji.«

Potem stopi h krsti in brene vanjo. Ko se skloni, zastoka: »Ježeš, Ajčka, pa menda ni to tvoj konjiček?« Molče strmiš vanj z vijoličasto modrim pogledom. »Ježeš, ježeš... Čak no, Ajčka, ti bom takoj naredil novega, še večjega in lepšega...« »Nočem ga. Nobene igrače nočem več.« »Kakooo? Se nočeš več igrati?« »Nočem. To je za otroke. Nisem več otrok. Nočem biti otrok.« »Ježeš, Ajčka, no prav... Kaj pa bi rada – za konjička?« »Nočem, da boš mamó spraval v tole posteljo s pokrovom.« »Ježeš, Ajčka, kaj ti pade v glavo!« Vzame te spet v naročje in ti šepeta: »Poslušaj, Ajčka, ampak vendarle ti bom nekaj kupil.« Malo pomisliš in rečeš: »Boš. Hočem črno svileno obleko z belimi gumbi, rumen slamník s češnjami in bele šolne s srebrno zaponko in rdeč sončnik z marjeticami.« »Ježeš, Ajčka, to je za velike.« »Vseeno. Bo pa za potem.«

Oče se vda in čez teden dni že dobiš, kar si si poželega. Pravzaprav vse razen slamnika, ker ga s češnjami niso imeli več. »Samo z vrtnicami ga imajo...« »Prav. Pa z vrtnicami.«

»Nor si,« vzdihuje mama, »saj je stalo celo premoženje. Bomo pa spet otepali močnik, prav. Še za pijačo ti ne bo nič ostalo, zelo prav.« Oče se reži: »Nor sem, nor. Ampak nobene krste ne bom več naredil.«

Strica Franceljna so res potem pokopali v prvi in zadnji krsti, ki jo je naredil tvoj oče. Samo še eno pa je potreboval zase. Deset let pozneje so ga, reveža, z rakom v grlu pokopali v nji.

Imeti šolo čez cesto, kot jo imata s sestro, bi za večino otrok ne pomenilo težav. Zate pa je ta relacija dom – šola večni problem, kako si ustvariti svobodni čas, čas samo zase. Zato z izmišljanjem o podaljšanju šole pridobiš kakšno uro ali dve za mesto, za potepanje. »Ata, sestre ni bilo v šoli, potepala se je...« Oče potem odpne pas – zvečer pa je opera.

Družba s sestro, sosedovimi otroki in sošolci te dolgočasi. Nenehno te vabijo mesto, izložbe, promet, ljudje, vrvež. Nekoč odkriješ ringelšpil. Takoj zdirjaš domov in ga izsiliš od očeta. Do pozne noči se vozita na vrtiljaku, vidita najdebelejšo žensko in žensko kačo, zdirjata skozi hišo strahov in vmes vneto ližeta sladoled. Še večje odkritje je cirkus. Sedita v loži, se zabavata z medvedi in žonglerji, z akrobati in požiralci ognja... »Mejdun, Ajčka, tile pa niso od muh, kaj!« vpije oče in ploska. Vidita tudi igralce, klovne, kar te še posebno prevzame: mimika, gibi, nastežaj odprta usta, veselje in žalost v nenehnem izraznem kroženju, poskočnost – odpre se ti nov svet, komedija življenja, nekaj, kar je večno prisotno tudi v Kravji dolini in predvsem v očetovi delavnici in tam okoli nje. Klovnov jok in klovnov smeh, oboje je tu vsak dan, oboje hodi in živi s teboj, je v tebi. Tega klovna nikoli ne pozabiš, nikoli več. Zelo pogosto se ti odkriva v očetu in tedaj se mu iz neznanega razloga vržeš okoli vratu – in klovn se malo začudi in natanko tako kot cirkuški zaokroži ustnice v šobo in te cmokne na lice. Zvečer te pelje v opero. Nekoč mu predlagaš dramo. »Drama?« se namrdne. »Zakaj pa v dramo, Ajčka?« »Zato. Tam govorijo, tam igrajo.« »Beži no, to je dolgčas, brez muske...« »Drama, ali pa ne grem več v opero.« »Ježeš, Ajčka, ti bom eno... Naj bo za zdaj. Saj boš videla razliko.« Razliko vidiš, ali ne tako kot oče. Ker si že malo dorasla, ti

oče da groš za dramo, za stojišče, skupaj pa še zmerom hodita v opero, v prvo vrsto balkona.

Medtem odkrivaš naravo. Izložbe te ne zanimajo več. Nadomestijo jih Tivoli, Rožnik, Golovec. Tudi oče ne odpenja več pasu in na sestrično špecanje ne reagira. Domov nosiš rože in jih razpostavljaš v vazah na mizi sredi dvorišča, zato da jih rišeš na risalne liste. Oče ti kupi vodene barvice. Čudi se ti, kako ti uspe narisati marjetice, teloh, vrtnice, perunike in zvončke, češnjevo vejo, floks in dalije . . . »Prmejduš, Ajčka, ti si kampilje!« Potem vzame tvojo risbo in gre v mamin vrtiček. »Prmejduš, če to niso čisto taprave! To pa je malarija, to!« Kako je ponosen, kot bi jih bil sam naslikal. Toda opaziš še več. Počasi se ti razodene očetova skrivnost: Oče bi bil rad umetnik! To je hotel biti, pa je samo ubog mizar. Zato ti ga je še bolj žal. Zdaj razumeš njegove pivske dneve, ki so na žalost družine pogostejši, čim starejši in betežnejši postaja . . . Toda hčeri se bosta učili, hudiča, hčeri bosta Nekaj, pa naj stane kolikor hoče! On se seveda svojim navadam ne bo odrekel.

S petnajstimi leti sta že obe v trgovskih šolah. Tako je očetova volja izpolnjena, ko zdrsne po dolgih mesecih trpljenja v črno jamo. Materi res ni stesal krste, stesati jo dasta hčerki pet let po očetovi smrti. Ob njenih bolečinah, ki jo je povzročila kostna tuberkuloza, odkrivaš spet novo obdobje človeške komedije. Česar ni doma le v Kravji dolini, ampak tudi onkraj nje. Kar gre pozneje s tabo in sestro v novo stanovanje, še vedno s Kravjo dolino za hrbtom, z neuničljivo Kravjo dolino, ki kljub umiranju staršev njihovo potomstvo še izdeluje ptičje kletke, čevlje in krznene jopice in ovratnike, nihče pa ne dela tam miz in omar, še manj, da bi kdo koga osrečeval z izrezljanimi zajčki in konjički. Tudi dalije in floks ali vrč s pravkar nabranim pomladnim cvetjem s travnikov odhajajo s teboj v drugo obdobje. Po lepoti se ne moreš meriti s sestro, ki ji že dvorijo postavni moški, predvsem oficirji. Tebi ne pomenijo nič drugega kot uniformiran blišč. Ne hitiš, da bi kot tvoje vrstnice čimprej dobila moža, zdaj si samostojno služiš kruh kot zelo sposobna tovarnarjeva tajnica.

Končno spoznaš učitelja. Ni ljubezen na prvi pogled, a počasi se splete vez, ki naj ustvari prihodnost za dva in za družino. On ti reče Marija. Tudi on skriva preteklost neke Kravje doline. Ve se vnaprej, da bi zavoljo skupne usode ali podobnosti utegnil biti v redu zakon. Toda tokrat je tvoja sestra tista, ki se vmeša in razdere vez. Na vrat in nos, kot se reče, zdrvi v zakon z vojaško suknjo, se po letu dni loči in poroči s trgovskim poslovodjem. Toda njena naglica zahteva tvoj takojšnji umik iz stanovanja. Verjetno se ti zdaj sestra maščuje za »odrinjeno« otroštvo.

Na cesti si. Priložnost za poroko je tu. So moški, ki jim pravzaprav nimaš česa očitati – razen tega, da so včasih dolgočasni. A prav ti pokažejo često odločnost v pravem trenutku. Tvoj učitelj pa ti pojasnjuje, da se za zakon ne moreta prenagliti, je le učitelj pripravnik in bo moral za družino dobro poskrbeti, saj boš morala pustiti službo . . . Vseliš se v drugo stanovanje in tedaj srečaš pravnika. Mora že tako biti, si rečeš, ko te zaprosi, da

nisi rojena pod srečno zvezdo. Si pač iz Kravje doline. In privoliš. Z možem pač samo živiš, še kar znosno, umirjeno, celo razumevajoče.

»Veš, Marjeta,« mi rečeš nekaj let pred tem zadnjim današnjim dejanjem, tega človeka sem imela zares rada. Čudila sem se, da je možno imeti nekoga tako rad. Ko sem zanosila s tvojim očetom, sem mislila na učitelja; ko sem te rodila, sem si domišljala, da si njegova hči. Ko si odraščala in sem te spremljala v gledališče, je tam sedel v loži s svojo ženo in vsakič, ko me je zagledal, se mi je žalostno nasmehnil, a nikoli nisva spregovorila. Ko si prvič nastopila v vlogi Julije, sem bila nadvse zadovoljna, celo ponosna, ker te je prišel gledat . . . Potem sta umrla oba, učitelj in tvoj oče. Z mrtvimi se nekako potolažimo, z živimi se ne moremo. Zdaj sem še kar mirna, čeprav . . . ah, to življenje!

Skrivnost življenja, drugim prikrito, smrt sicer skonča, a skrivnost ostane. Prizadeti smo, ker premalo ali celo nič ne vemo. Negibni obraz – sfinga. Zdaj se zavedam, da je bilo njeno življenje ob mojem v bistvu tuje, nepoznano. Najina skupna hoja je bila v resnici pot v temi. Včeraj se tega še nisem zavedala, zdaj in tu pa me stiska ob spoznanju, da o njej, o skrivnostni preteklosti zelo malo ali nič ne vem. In čemu bi morala vedeti?

Ne vem. Morda zato, ker je bila mati. Ker bo še naprej ostala z menoj.

In kot bi mi bilo dano povelje od onkraj, od nje, se lotim dela. Nerodno se zadevam ob predmete v sobi, iščem perilo v omari, črne nogavice, se počasi obračam, leno mislim, odpiram predale in najdem obleko, ki si jo je sešila pred leti. »Zapomni si, Marjeta, v temle me boste pokopali.« Črna volnena obleka za boljše čase (tudi očeta smo pokopali z najboljšo obleko, le da smo majčkeno goljufali – saj je bila že kar moljasta) in toplo ji bo v nji, kot bi vedela, da jo bomo pokopali v pozni, mrzli jeseni.

Zdaj ko je vse pri roki, se lotim oblačenja. Toda kako? Srajco ji že lahko potegnem, a ob tem se dovolj namučim, ko jo obračam na bok. Smrt je težka kot svinec.

»Te lahko umijem, mama? Lahko? Samo malo . . .«

Narahlo z gobo, nežno, oprezno gor in dol, po vratu, prsih, pod pazduhama, trebuh, mednožje, predvsem mesta, kjer se močneje zadržuje vonj telesa, mama je bila zmerom zelo natančna, stegna, meča in stopala (nič ne trzaš, nič, pa sva se tolikokrat žgečkali po podplatih in si nagajali, kadar sem zjutraj zlezla k tebi pod odejo, kajne, še pred kratkim). Obrnem jo na bok, še po hrbtu . . .

Strmim v umito goloto. Potem jo naglo pokrijem. V sobi je hladno. Ni mi prav, ker je ne bom zmogla sama obleči. Ker jo bom morala deliti z drugimi. Tereza! Raje z njo kot s kom drugim. Z nečaki in nečakinjami, ki se komaj še kaj brigajo zanjo, drugih njenih sorodnikov ni več. Vse je preživela. Vse, razen hčere. Če bi bilo obratno, bi morala v kak dom. Vsaj to zadoščenje.

Ko kličem Terezo, se mi lomi glas. Tereza vzdihne: »Uboga Marjeta!« odloži slušalko in se takoj pripelje z zdravnikom. Ko je smrt potrjena, se

loti dela. Neverjetno ji gre od rok, saj ne troši moči z nerodnimi prijemi, da ni za mater prav nič »mučno«, ko jo preklada z boka na bok . . .

Zdaj je tu oblečena, kot je želela, položena na rjuho. Levico ji prekrizam z desnico, in ko se oziram na roke, se pred menoj s filmsko naglico sprelete nanizane podobe rok, ki z bolj ali manj od artritisa deformiranimi prsti še zmorejo vsakdanje delo – kako šivajo in krpajo pa perejo, pomivajo, drgnejo, gnetejo in mešajo in gladijo in sejejo, sadijo, kako obračajo liste knjig in časopisov, kako pišejo in tipkajo – in zdaj, zdaj počivajo. Z obrazom se naslonim nanje, že hladne, neznosno negibne. Potem se me dotakne Tereza in izjavi, da je treba odpreti okno – zaradi trupla. Tedaj pričnem vpiti:

»Mar jo misliš prehladiti? Ne dovolim . . .« vse dotlej, ko me streznijo Terezini udarci po licih. Potem stečem na vrt in porežem vse cvetove, ki jih še nista uničila mráz in slana in jih potresem po materi. Terezi pa prepustim vse zoprne stvari z uradno smrtjo, vse posle in obveščanja in se pogreznem v popolno osamitev. Zvečer Tereza izjavi, da imam lahko mater cela dva dneva zase. Čudno ali ne, v teh dneh se nič ne dogaja . . . Dvoje nemih, zaprtih kot v celici smrti, s to razliko, da je ena že prestopila prag, druga si poskuša z domišljijo utreti pot čez skrivnostno bariero. Tereza in žalujoči ostali so daleč proč. Včasih stegnem roko, se dotaknem njenega čela, ustnic, strmim v spremembo, ki jih ni. Včasih položim prste na njene in skupaj sadiva čebulice tulipanov, s klinom dolbem luknjo, ona spusti čebulico, skupaj narediva testo za jabolčni štrudelj, ona ga valja, jaz vlečem, potem stipka besedilo za mojo vlogo, jaz ji narekujem . . . »Kaj pa šah?« vprašam. Zdi se mi, da se nasmehne. Strmim v njene okorne prste, ki premikajo bele figure, gibi so preiščeni, odločni, nikoli ne opleta s figurami, kot je moja navada. Včasih postane tišina zares grobna, da bi se mi naježili lasje, zato vstanem in se sklonim skozi okno. Za hlad postanem neobčutljiva. Toda že prvi avto tako boleče sune v ravnovesje mojih sil, da se mi podre umetni mir in planem nazaj k materi. Ne prenesem pišmeuhovstva na cesti, ki se prepeljava mimo, kot bi se nič ne zgodilo. Ne prenesem, da se življenje neprizadeto razvija naprej. In ker pomislim nase, na Terezo, na žalujoče ostale, me postane sram za življenje. Ne morem se sprijazniti s to strašno krivico, z odvzemom življenja. Zato izključim sebe, na sceni je samo mati v vlogah svojega življenja. Brez povezave med posameznimi spomini z nenehno se menjajočimi prizori je gospa Sušnikova spet obujena, a tokrat od mojega otroštva do svojih poznih let – s finesami časa, ki so zapuščale brazde v dolgem življenju. V brazdah se je iz njene krvi in mesa izoblikovala njena hči – ob vzgoji in nenehni budnosti od prvih korakov naprej . . .

A največ je nemeга strmenja v speči obraz, obraz sfinge, obraz skrivnosti in vprašanj brez odgovorov, obraz večnega molka. Kam je odšla? Me vidi? Vidi vame? Me vso ve? Je še kaj skritega pred njo? Nič ne nasprotujem, če ji je odslej vidno vsako moje dejanje, vsaka moja misel. S tem bi bila najina bližina dokončno potrjena.

Ko pridejo in jo položijo v krsto, se mi še zadnjič nasmehne. Kot bi

uganila moje misli: namesto nje vidim v krsti njenega očeta, svojega deda, ki glasno smrči. Vdahnila mi je prizor, da sem »zamudila« najboljši okrutni trenutek, ko so se je polastili popolnoma tuji ljudje in jo za vselej odpeljali izpred mojih oči.

Ne morem videti in vedeti, kaj se poslej dogaja z njo. Kako jo ogenj spremeni v pepel in kako od nje ostane res samo kupček pepela. Toda na pogrebu me ganejo vsi, ki jim je hudo zaradi moje mame. Ganejo me njihove besede in cvetje. Gane me sonce, ki blede posveti skozi meglo. Gane me fantek, ne vem, čigav je, ki nerodno zleze na kup kepaste zemlje in jo še bolj nerodno zaluča na žaro, da ga prestrežem in za hip pritisnem k sebi, kot bi bil moj otrok... Gane me mlad in lep duhovnik in ganejo me njegove poslovilne besede in njegovo čudovito oblačilo. Ganejo me zvonomi.

In potem? Praznina, ki bruha vame na vsakem koraku. Toda če je človeški duh energija in živi še potem – kam je torej odšla? Morala bi se me vendar dotakniti, kaj šepniti. Morala bi jo začutiti, zdaj drugače kot prej. Kot sapo na licih, kot piš v laseh, kot pritajen, komaj zaznaven dih ob ušesu. Kot nevidne zaznave iz večnih daljnosti. In v mnogih trenutkih mi je celo dobro. Zato ker je – kljub vsakdanji praznini je v bližini in me varuje. Ker sem zdaj z njo v nekem nestvarnem, domnevem smislu danosti.

Dušan
Moravec

Slovenska teatrologija od vojne do vojne

Teatrologija, sorazmerno mlada in z razvojem gledališča kar najtesneje spojena in od njegove rasti odvisna veda, se še posebno pozno uveljavlja pri narodih, ki se ne morejo pohvaliti s častitljivo tradicijo v uprizarjanju odrskih del. Tako je razumljivo, da pri Slovencih s komaj stodvajsetletnim uspešnim prizadevanjem za kontinuirano gledališko delo dolgo ni bilo možnosti in tudi ne gradiva za pisanje sintetičnih teatroloških študij, analiz posameznih obdobj, esejističnih razmišljanj o poslanstvu odrske umetnosti, teoretičnih del o problemih dramaturgije, portretov značilnejših ustvarjalcev, pa tudi ne za preiskovanje arhivskih virov, komentiranje korespondenc, pisanje spominskih reminiscenc ali sestavljanje repertoarnih popisov, bibliografskih pregledov in kar je še takih pomagál. Zato je skoraj presenetljivo, da je bila vendarle napisana naša prva knjiga o gledališču,¹ pa če še tako skromna po obsegu, preprosta po zasnovi in ne docela izvirna, že prav tisto leto, ko smo dali z ustanovitvijo

Poglavje iz knjige *Temelji slovenske teatrologije*, ki izide pri Cankarjevi založbi.

¹ J. Nolli, *Priročna knjiga za glediške diletante*. Lj. 1868, 168 str. (Slovenska Talija 1).